

ANANSI

TED POLET

EXTRACT

All content © Ted Polet 2022

...

De jonge mannen en vrouwen van het dorp liepen achter elkaar door het bos, elk met een ijzeren halsband om de nek, en aan elkaar verbonden met dunne ijzeren kettin- gen. Ze droegen allen een last op hun hoofd, een deel van de oogst die ze in de voor- afgaande week hadden binnengehaald. Ook Efua's buurjongen Kwame, die ze stille- tjes had begluurd omdat hij zo knap was, was gevangen genomen. Hij liep een stukje voor haar uit. De vreemde mannen hadden al hun bezittingen afgenomen en ze moes- ten blootsvoets lopen over het ruwe bospad van platgetreden rode aarde. Efua had nog wat pijn van wat de drie mannen met haar hadden gedaan, maar ze was jong en sterk en al snel kon ze weer normaal lopen.

De vreemdelingen bewaakten hen zorgvuldig, en eenmaal tijdens een rustpauze, pro- beerde een van de jonge mannen te ontsnappen zodra hij was losgemaakt. Hij viel bloedend neer met een speer in zijn rug. De jongen werd voor dood in het bos ge- gooid en bleef achter terwijl de anderen verder moesten lopen. Efua kende hem wel, en zijn zusje, die ook was gevangen, gilde alles bij elkaar toen hij achterbleef. De an- deren moesten daarna zijn draaglast delen.

Niemand kon er iets tegen doen.

's Avonds kregen ze van hun bewakers half gekookte yam te eten zonder iets erbij. Het was bijna niet te eten, maar de honger maakte dat ze alles verslonden wat hen werd toegeworpen. Ze moesten slapen in het bos, terwijl ze werden gestoken door de muggen, die in de schone huizen in het dorp altijd werden weggejaagd door de rook van het kookvuur. Efua had Kwame aangesproken en hij had beloofd om bij haar te blijven zolang de tocht duurde. Zij sliepen in elkaars armen om elkaar te troosten, iets waar ze vroeger van had gedroomd, maar de droom was een nachtmerrie geworden.

Na twee dagen lopen kwamen de gevangen jonge mannen en vrouwen aan in een groot dorp, groter dan ze ooit hadden gezien. Er was een reusachtige markt, waar al- les in de wereld te koop leek te zijn, en er waren brede paden tussen rijen grote hui- zen, niet rond zoals de hunne, maar vierkant met spitse daken en bonte versieringen, van waaruit rijk geklede mannen en vrouwen hen nieuwsgierig aankeken.

...

Ze werd misselijk van de pijn van het brandende ijzer op haar rug. De tranen stonden in haar ogen, en later proefde ze bloed in haar mond, omdat ze haar lip kapot had ge- beten. De huilende en kermende vrouwen werden twee aan twee aan elkaar geketend.

Er ging een lage deur open waarachter het donker was. Efua en de andere vrouwen werden naar binnen gestuurd in een donkere, stinkende ruimte, waar nog meer vrouwen zaten en lagen. Er waren zelfs kleine kinderen bij. Er was maar één smal raam, hoog in de wand, het was er overvol, heet en benauwd, en in een hoek lagen mensen die ziek of misschien wel dood waren.

Efua was de eerste dagen met stomheid en afschuw geslagen. De pijn van het brandmerk op haar rug hield dagenlang aan, maar na verloop van tijd genas de wond, een lelijk litteken achterlatend in deze vorm:

Als je je behoefte moest doen, was er een smerige goot vol vuil in het midden van de ruimte, waar je moest gaan zitten terwijl iedereen zwijgend toekeek. Water om je mee te wassen was er niet, en de goot werd elke paar dagen, als de stank niet meer te harden was, doorgespoeld met wat emmers water, zodat het vuil verdween door een gat onderin de muur.

Het was nog lastiger omdat ze aan elkaar geketend zaten. Efua's gezellin was een jonge vrouw van een ander volk, ze spraken elkaars taal niet, maar leerden al snel met elkaar te spreken in gebarentaal. Soms werden de vrouwen even naar buiten gelaten, op een binnenplaats waar witte mannen vanaf een galerij naar hen gluurden, elkaar af en toe op een bijzonder aantrekkelijk 'exemplaar' wezen en lachten om elkaars smerige opmerkingen.

...

Ze begon te vertellen waarom Anansi zo'n groot achterwerk heeft en zo'n klein hoofd.

'Op een dag kwam er hongersnood, en Kwaku Anansi zei tegen zijn familie dat hij iets zou zoeken zodat ze konden eten. Hij kwam al snel bij een riviertje en ontmoette wat rare lui, waarvan hij ontdekte dat het geesten waren. De geesten waren bezig het water weg scheppen in de hoop dat ze vis konden vangen om op te eten.'

Sommigen in de kerker kenden het verhaal en knikten instemmend, er op lettend of zo'n jong meisje het wel goed zou vertellen. De stemming verbeterde aanmerkelijk, terwijl anderen vertaalden voor wie het niet verstond.

‘Anansi vroeg de geesten of hij mee mocht helpen, en ze stemden toe. De geesten gebruikten hun schedels om de rivier leeg te scheppen, en toen Anansi erbij kwam, vroegen ze hem of hij zijn hoofd ook af kon zetten om met zijn schedel mee te helpen scheppen. “Goed,” zei Anansi, en gaf de geesten zijn hoofd zodat hij mee mocht doen. Het hoofd barstte open en de schedel kwam eruit als een soort kom waarmee je kon scheppen.’

De luisteraars begonnen te grinniken over het afgezette hoofd van Anansi.

Efua pauzeerde even en keek om zich heen. Iedereen luisterde ademloos en spoorde haar aan om verder te gaan met het verhaal.

...

Aan het eind van het houten pad lagen kano's waar ze naar toe werden gedreven en in moesten stappen, de hele weg bewaakt door gewapende mannen, zodat ze niet konden vluchten. De kano's werden door zwarte mannen weg geroeid door de branding en gingen langszij een grote boot met masten en zeilen, die ver weg in het water lag. Het was maar even te zien voordat de deur weer dicht sloeg. De achterblijvers noemden de deur al snel de *Deur Zonder Terugkeer*, omdat ze vermoedden dat wie daar doorheen ging niet meer zou terugkomen. Er waren wel honderd mensen weggehaald uit de kerker.

Kort na het vertrek van de anderen ging de deur naar de binnenplaats weer open en moesten alle overgebleven jonge vrouwen naar buiten gaan en in een rij in de zon gaan staan, knipogend tegen het schelle licht. Op de galerij kwamen weer witte mannen naar hen kijken en ook nu weer moest Efua zich in de rondte draaien terwijl ze begluurd werd door de mannen. Ze werd uit de rij gehaald door een *bebeni* met een puntbaard die een beetje Twi sprak, zeggend dat hij haar zou kopen om op zijn kinderen te passen.

Zo werd Efua, een meisje van de Akyem bij het meer van Bosumtwe, op haar dertiende jaar huisslavin bij de Spaanse slavenhandelaar Don Aurelio Ortiz. Ze vertegenwoordigde voor de Spanjaard tweederde *pieza de India*, waarvoor hij vijftig gulden neertelde.

...

Amsterdam is vol en het is een drukte van belang. Huisvrouwen en dienstmeiden, gekleed in rok, lijfje en schort, banen zich met een mand aan de arm een weg door de drukte naar de markt, die niet alleen op de Dam wordt gehouden, maar ook op de tal-

loze dekschuiten in de grachten. Een half dozijn talen klonk langs de grachten op mijn weg naar het IJ. Er waren Hollanders, Friezen, Duitsers, Vlamingen, Zweden, Russen met berenmutsen, gevluchte Franse Hugenoten en niet te vergeten de Portugese Joden met hun vlechtjes en zwarte hoeden, die het geldwezen in handen hebben.

Het geschreeuw van de voerlieden op de kaden langs het Damrak was niet van de lucht, ik snapte nooit hoe zij in staat waren om zo'n zware sleperswagen met een dampend tweespan door de menigte te loodsen. Op de smalste grachten zijn wagens zelfs verboden en mag alleen met sleden worden gereden, waarvan de krijsende ijzers worden gesmeerd met een smeerlap, die er op elke straathoek onder wordt gegooid.

Aangekomen bij de Schreierstoren bij het IJ keek ik uit over de houten beschoeiingen op de drukke watervlakte voor de stad, waar het wemelde van kleine vaartuigen en vissers. Op het IJ liggen tegenwoordig weinig grote schepen, omdat het water over Pampus steeds ondieper wordt. De meeste komen ten anker op de rede van Texel of varen hooguit door naar Hoorn of Enkhuizen om daar te lossen in beurtschepen op Amsterdam. De enige die ik op het IJ zag waren over de ondiepte gebracht door aan weerszijden een grote lichter vol water te spannen, verbonden met kettingen onder de kiel. De lichters liggen zo diep dat zij bij het leegpompen het schip omhoog tillen. Bij oostenwind en hoogwater lukt het zo om het IJ te bereiken. Er is sprake van een zekere Meeuwis Meindertsz, die bezig is met een verbeterde lichter met een uitgeholde vorm waar de romp van een schip beter in zou passen, die hij 'scheepskameel' noemt. Maar het blijft een lastig gedoe. Iemand moest eens een kanaal naar zee graven.

...

Zo kwam het dat ik drie dagen later op de rede van Texel aan boord stapte van een schip, genaamd de 'Jonge Ophelia'. Die naam kon niet slechter gekozen zijn: een slavenschip vernoemd naar een mooie jonge deerne. God, wat miste ik die meid. Ze zou wel voorbestemd zijn om te worden uitgehuwelijkt aan een of ander arrogant jongmens dat net als zij met een zilveren lepel in zijn mond was geboren...

Ik ondertekende in de kajuit bij de schipper de Artikelen van de Compagnie en betrok mijn hutje op het halfdek. De Jonge Ophelia was een pinas, een driemaster onlangs gebouwd in Zaandam ter grootte van ongeveer tweehonderd last, voorwaar geen klein schip dus, bewapend met tien zesponders, vier draaibassen en twee lange negens op het bovendek, het 'verdek' zoals ze aan boord zeiden. Voor de reis naar de Goudkust was het schip geladen met vuurwapens, buskruit, spiritualiën, laken en andere manufacturen bestemd voor de handel met de inheemse machthebbers. Onderin het ruim

lagen vele vaten goed houdbaar water, gevuld uit de weesputten bij Oudeschild op Texel. Na het lossen op de Goudkust zou een lading slaven en goud voor Curaçao aan boord worden genomen, en vanuit de West zou het schip met een lading suiker, zout en tropische producten terugkeren naar Texel. Ze noemden dat in Amsterdam de ‘driehoeksvaart’, waarbij elk derde deel van de reis winst opleverde.

...

Ik had weinig op met onze bemanning, die in Amsterdam was geronseld uit klaplopers, bedelaars, schuldenaars, halvegaren en vals gespuis, waarvan een groot deel in handen was gevallen van de louche herbergiers bij wie ze op krediet hadden geleefd. Sommigen waren letterlijk te dom om voor de duvel te dansen, of landslui die niet niet gewend waren aan de zeevaart. De helft was niet eens van Hollandse komaf, ook hier zagen we Zweden, Russen en Duitsers. Ze huisden voor de grote mast in een afgeschoten deel van de overloop, het tussendek zes voet onder het verdek. Het halfdek daarboven achter de mast was het domein van de stuurlieden, de koopman, de predikant en de commiezen. Onder het bakdek bij de voormast was het onderkomen van de vaklui: de bootsman, de schieman, de chirurgijn, de zeilmaker, de kok en de timmerman.

Voor de reis van Afrika naar de West was de overloop over de hele lengte van het schip, voor en achter het bemanningsverblijf bij de grote mast, ingedeeld in vakken met rijen oogbouten voor voetboeien in de zij en in het midden. Daar zou de ongelukkige menselijke lading worden ondergebracht. Per gevangene was een dekruinte van twee voet breedte toegewezen, zes rijen mensen over de grootste lengte van het tussendek. Ik zou pas op de Goudkust zien hoe het schip verder aan de slavenvaart zou worden aangepast doorin de zijden tussen de overloop en het bovendek ook nog halfhoge stellingen in te bouwen. Het hout daarvoor was al aan dek gestuwd. Zo kon het schip een lading van zo’n zeshonderd ongelukkigen vervoeren, opeengepakt liggend in twee etages boven elkaar.

...

Niet onverwacht verschenen spoedig twee latijnzeilen aan de einder, die snel naderbij kwamen. De latijngetuigde *chebecs* van de Barbarijers varen hoog en snel aan de wind, en bij windstilte steken ze de riemen uit om een stilliggend schip te overvallen. Ze naderen liefst van achteren, waar het minste geschut staat, en doorschieten het slachtoffer van achter naar voor met het zware kanon op hun voorschip, net zo lang totdat het zich gewonnen geeft en ze de bemanning tot slaaf kunnen maken. In ons

geval stond er wat wind, dus wij konden manoeuvreren en de aanvallers zelf onder vuur nemen.

Ze probeerden ons elk van een kant te benaderen om onze aandacht te verdelen, maar de bootsman commandeerde de ene batterij en ik, op verzoek van de schipper, de andere. Onze oefeningen droegen vrucht: een geluksschot van de batterij van de bootsman resulteerde in een voltreffer op een van de aanvallers, die terstond begon water te maken en met slagzij het gevecht moest afbreken. Mijn mensen hadden minder succes: de andere piraat lukte het om langzij te komen ondanks de schoten die wij op hem hadden gelost, dus wij verzamelden het volk in de zij om een entering te voorkomen.

Gewapend met pieken en entersabels gingen we vanaf de koebrug en in de kuil de aanvallers te lijf, waarvan het enkelen gelukt was om aan boord te komen. Van een van hen, die binnen was gekomen door een geschutpoort, hakten we een hand af, en een ander werd doorstoken door de bootsman, die als een dolle tekeer ging met zijn sabel. De gewonde vijanden werden zonder pardon over de zij gekieperd, aangezien zij met ons hetzelfde zouden hebben gedaan. Onze hevige tegenstand resulteerde in het afdruipe van de Moor, die besloot om zijn zinkende metgezel hulp te gaan bieden.

...

Vroeg op een ochtend, vlak voor zonsopkomst, naderden we traag de kust, die in nevelen was gehuld. Of was het misschien rook? Dichterbij gekomen roken we de kenmerkende geur van een tropische kust: een weeë lucht als van muf slotwater, gemengd met de rook van ontelbare kookvuurtjes. Langzaam doken uit de nevel de contouren op van een strand, met op het droge getrokken kano's en groepjes palmen, waartussen een vierkant wit en grijs bastion: fort Sint George van Elmina. Rechts naast het fort was de ingang van een havenkanaal, maar wij konden daar niet binnenlopen omdat er een brug overheen lag. Achter het fort lag een grote nederzetting, bijna een stad, waarvan de huizen waren gedekt met oranje dakpannen, en op een heuvel aan de overkant lag een tweede, kleiner fort, Coenraadsburg of Sint Jago genaamd, dat met zijn geschut de stad en de haven bestreek.

De schipper liet het schip oploeven en haalde aldus de weinige resterende vaart eruit. Daarna kwam het bevel om te ankeren. De ankertros liep met veel lawaai uit en deed de rand van het kluisgat roken. Een puts water bluste wat gloeiende vonken. De zeilen werden opgedoekt en daar lagen we, in tien vaam water op drie kabellengtes ten

oosten van het fort. Terstond kwamen uit het havenkanaal een paar kano's naderbij, misschien uit nieuwsgierigheid, of om handel te drijven. Het bleken arme sloebers, die kwamen bedelen om alles dat wij konden missen. De kok schold hen uit en gooi- de gloeiende sintels uit het kombuisvuur in de kano's, die daarop snel afdropen.

Ik was gearriveerd op mijn bestemming, waar ik in ballingschap zou leven.

...

Er golfde op een benauwde warme luchtstroom een misselijkmakende stank uit de deuropening, en binnen hoorde ik een zacht geroezemoes, af en toe onderbroken door onderdrukt gekerm. Toen mijn ogen aan het duister gewend waren, ontwaarde ik een opeengepakte massa naakte zwarte lijven, die her en der op de vloer zaten en lagen of tegen de wanden leunden, twee aan twee aan elkaar geketend. Er kwam van bovenaf een klein straaltje licht naar binnen en het enige dat echt opviel in de duistere massa was het wit van de ogen en de wit glanzende tanden, omdat iedereen daarbinnen in gespannen afwachting naar de deur keek.

Ik deed geschokt een stap naar voren om het beter te kunnen zien, maar de vaandrig greep mij vast met de waarschuwing om daar nooit alleen naar binnen te gaan, omdat de kans bestond dat ik door de meute aan stukken werd gescheurd. De mensen daar- binnen hadden alle hoop verloren, zei hij, wat onvermijdelijk zijn weerslag had op het moreel en hun moordlust opwekte jegens degenen die hen in het ongeluk hadden gestort.

‘Genoeg gezien?’ vroeg Le Roy en trok mij aan mijn arm mee, de piekeniers bedui- dend de deur weer te sluiten en te grendelen. Ik stond letterlijk te trillen op mijn be- nen vanwege wat ik had aanschouwd en schudde verbijsterd mijn hoofd.

‘Realiseer je dat ze zijn verkocht door hun eigen landslui. Wij zijn alleen belast met het vasthouden en het vervoer,’ zei de vaandrig.

‘Maar dat is toch geen reden om ze als beesten vast te houden?’ Ik was verbijsterd, ik was beland in het voorportaal van de hel.

...

Gaandeweg leerde ik zo de nederzetting rondom het fort kennen. De mensen op straat zijn hier kleurrijk, er is geen ander woord voor. Merendeels zijn zij natuurlijk zwart, maar een klein deel is van gemengde afkomst en met een lichtere huidskleur, het on- vermijdelijke gevolg van twee eeuwen Europese aanwezigheid op deze kust. Mensen

van gemengde afkomst, de tapoejers, spreken meestal Nederduits, wonen bij elkaar in een apart deel van de nederzetting en bemoeien zich niet met de rest van de bevolking. Enkelen dienen als soldaat in het garnizoen.

Welgestelde Afrikanen dragen veelal kleurige gewaden, waarvan de stof ter plaatse geweven wordt uit gekleurde garens. Abeeku noemde het *kente* - de stof is gemaakt van lange stroken, die geweven worden op een klein weefgetouw en dan aan elkaar genaaid. Alleen mannen mogen hier weven, want vreemd genoeg is dat niet toegestaan aan vrouwen.

Arme Afrikanen lopen meestal halfnaakt, behalve de vrouwen, waarvan de meesten, een enkeling uitgezonderd, zich juist zoveel mogelijk bedekken en het kroezige haar omwikkelen met een kleurige doek, wat hun goed staat. Sommigen dragen afgedankte kleding van de Hollandse overheersers, of goedkope ongeverfde stoffen die door ons zijn ingevoerd als handelsgoed. En dan zijn er de slaven, die altijd zijn te herkennen aan hun blote voeten. Vrije mensen dragen schoeisel, veelal touwsandalen, soms met houten zolen, zelfs als ze straatarm zijn. Maar een slaaf heeft niet het recht om schoenen te dragen, misschien wel omdat ze op blote voeten niet zo snel kunnen vluchten.

...

Er was een jonge slavin in zijn huis, die ik soms met zijn kinderen zag. Eenmaal kwam zij ons met terneergeslagen ogen een verfrissing brengen, eenvoudig maar netjes gekleed. Zij was lang, slank en erg donker, met een natuurlijke gratie en zachte gelaatstrekken, en Ortiz behandelde haar met meer dan gewone beleefdheid.

‘¿*Quién es esa mujer?* - Wie is die vrouw?’ vroeg ik aan Ortiz, toen ze weg was.

‘Dat is Efua, die de huishouding doet en voor mijn kinderen zorgt. Zij vertelt ze verhalen en helpt mijn vrouw bij hun opvoeding.’

‘Maar zij is toch slavin? Ze loopt blootsvoets.’

‘Ja. Ik heb haar gekocht toen ze dertien was en ze heeft zich ontwikkeld tot wie zij nu is. Ze zal nu twintig jaar zijn en spreekt vloeiend Spaans en Portugees.’

‘Knappe vrouw. Het is zonde dat zo iemand in slavernij verkeert.’

‘Misschien wel, maar ik laat haar niet vrij. Ze is mij te waardevol.’

Waarom was ze zo waardevol voor de Spanjaard? Ik merkte dat hij zijn ogen niet van haar af kon houden, en als ik zijn gezicht zag vroeg ik mij af of er niet meer was dan

alleen materiële waarde. Volgens mij was hij stapelgek op haar. Maar was zij ook gek op hem? Dat was de vraag. Ik liet het verder rusten, want het waren mijn zaken niet, en zoals gezegd, ik mocht hem niet.

...

Ze bracht mij in verwarring en ik wist nauwelijks wat terug te zeggen, de eerste vrouw die dat bij mij voor elkaar had gekregen. Ze keek mij nu onbevangen aan, met een halve glimlach die haar mooie witte tanden liet zien tussen de volle lippen. Ze had kuiltjes in haar wangen en kleine littekens op haar jukbeenderen, die velen van haar volk hebben en al in de kindertijd worden ingekerfd. Ik zag de lange wimpers van haar donkere ogen en de kleine transpiratiedruppeltjes op haar voorhoofd en neus in de ochtendzon. Ze was erg mooi, geen wonder dat Ortiz een oogje op haar had.

‘Ik weet niet wat ik daarop moet zeggen, señorita. Het was alleen een kwestie van goed fatsoen.’

‘Het is door ons gezien en niet vergeten. Maar excuseert u mij, señor, ik moet mijn boodschappen doen en terug naar het huis van mijn meester, señor Ortiz.’

‘*Certamente, señorita, pues hasta la vista.* Misschien tot ziens.’ Ik boog mijn hoofd, pakte de rand van mijn hoed als groet en ging verder. Aan het eind van het pad tussen de marktkramen keek ik nog om, maar ze was verdwenen.

...

De gestrafte man gaf nog steeds geen kik, waarop Bicker riep van ‘harder!’

Bij twee dozijn slagen zakte de man door zijn knieën, bungelend aan zijn armen. De chirurgijn vroeg om een pauze om hem te kunnen onderzoeken. Hij liep naar beneden en tilde het hangende hoofd op om de ogen te kunnen bekijken. De ongelukkige liep het bloed uit de mond, kennelijk had hij op zijn tong gebeten. Hij keek omhoog naar Bicker, die over de balustrade leunde, en knikte.

‘Doorgaan,’ zei Bicker. De korporaal haalde zijn vingers door de bebloede riemen van zijn werktuig om ze van elkaar te scheiden en ging verder met de geseling.

Ik kon het niet meer aanzien en rende naar beneden, de arm van de korporaal beetpakkend. ‘Stoppen maar, Sörensen, het is goed zo,’ zei ik kalm tegen de man, die mij bijna opgelucht aankeek en zijn arm liet zakken, waarop Bicker woedend begon te schreeuwen dat de straf nog niet was voltrokken.

‘Mijnheer Bicker, het is genoeg geweest,’ riep ik naar boven. ‘U hebt duidelijk gemaakt dat ontvluchten zwaar gestraft wordt, maar meer dan dit is voor een weldenkend mens niet te verteren. Deze man loopt gevaar te sterven. Het is nu afgelopen.’

De mannen op het bordes keken elkaar in verwarring aan. Zou Bicker dit goedvinden? Wie was die Adriaansz wel, dat hij het gezag van de opperkoopman durfde uitdagen?

...

Op een nacht bracht ze een verrassing voor mij mee: twee dozijn kauri-schelpen, die hier als betaalmiddel worden gebruikt, aan een touwtje geregen. Ze had ze zorgvuldig gespaard en de gaatjes erin geboord met een oude spijker. ‘Om je te beschermen tegen boze krachten,’ zei ze. ‘Ik heb ze laten bezweren door de *okomfo*.’

Ze hing de schelpen om mijn hals als een amulet, het mooiste geschenk dat ze voor mij kon bedenken. Ze noemde het een *obia*. Ik heb ze nooit afgedaan en zelfs nu ik dit schrijf, vele jaren later, hangt de ketting om mijn hals.

Ondanks onze voorzorgen kon het niet uitblijven dat we werden betrappt. Op een nacht toen Efua weer bij mij was, bonsde Abeeku op mijn deur om ons te waarschuwen dat Ortiz met een paar mannen onderweg was om ons te overvallen. Hij had het gehoord van een van zijn vrienden die altijd op de uitkijk stond. Efua kleepte zich snel aan en streepte zwiingend mijn wang ten afscheid voordat ze in het donker verdween. Even later kwam Abeeku terug. Hij had Efua met vrienden weggestuurd, zei hij, naar de beboste heuvels in het binnenland. Zij zouden haar een dag lang veilig begeleiden totdat ze ver genoeg weg was.

...

Wat ik verwachtte gebeurde niet, want Le Roy trok zijn pistool en vuurde in de lucht toen de mannen van Ortiz op mij af stormden om mij af te slachten. De vaandrig en zijn mannen kwamen in looppas op ons toe en ontwapenden ons. Le Roy knielde neer bij de gevelde Spanjool en constateerde dat hij nog leefde. Hij had een gapende wond tussen zijn hals en zijn schouder en bloedde als een rund, het gebroken sleutelbeen zichtbaar in de open wond.

Hij keek mij hoofdschuddend aan. ‘Dit kost je de kop, Adriaansz. Ik kan je nu onmogelijk meer redden.’

‘Die kerel heeft gekregen wat hem toekomt, Le Roy. Hij heeft Efua en mij maandenlang het leven zuur gemaakt. En ik heb bewijs dat hij en Bicker illegaal handelen met de Engelsen.’

‘Een lorrendraaier dus? En ook Bicker is er bij betrokken? Hoe weet je dat?’

‘De Engelse gouverneur in Cape Coast zei dat Ortiz in mensen handelt met de Engelse compagnie en Ortiz gaf toe dat Bicker zijn compagnon is.’

‘Dan mag je hopen dat de Spanjool het overleeft. Als hij crepeert kan hij nooit worden verhoord en zul je geen bewijs meer hebben. Kom nu maar mee, daar boven in Sint Jago ben je veiliger dan hier.’ Hij wees met zijn duim naar de mannen van Ortiz, die mij dreigend aankeken.

Ik werd door Le Roy en zijn mannen afgevoerd naar een kerker in fort Sint Jago, waar de chirurgijn mijn arm verbond, zeggend dat Ortiz op het randje van de dood zweefde en misschien de ochtend niet zou halen. Het traliehek viel achter mij dicht en ik ging zitten op de brits, mijn hoofd in mijn handen. Dit moest wel het einde betekenen voor Efua en mij.

....

‘Hoeveel vaartijd heb je?’

‘Drie rondreizen naar de Oost en een uitreis naar de West, waar we zijn opgebracht door een Spaanse kruiser omdat we illegaal in hun wateren voeren voor een lading zout. Ik heb drie jaar vastgezeten in Cumaná voordat ik naar huis mocht. Tijdens de reis met de *Jonge Ophelia* hiernaartoe was ik stuurman boven de gage.’

‘De *Jonge Ophelia*? Die is toch eigendom van Geelvinck?’

‘Ja, die kerel heeft mij in Amsterdam laten oppakken en hierheen gestuurd omdat ik het met zijn dochter deed.’

De Haan brulde van het lachen. ‘*Geelvinck*? Jij en de dochter van Geelvinck? Geen wonder dat hij je kwijt wilde. Ik zou jou ook niet vertrouwen met mijn dochter. En nu zit je alweer in de rotzooi over een meid. Waar heb je je verstand zitten, tussen je benen soms? Lelijke rokkenjager, zo maak je ook nooit vrienden!’

Hij kalmeerde en werd serieus. ‘Goed dan, moet je luisteren. Ik heb helaas voor jou al twee bevaren stuurman, maar als je geen bezwaar hebt om als derde waak je passage naar de West te verdienen, tegen niet meer dan voeding en logies, zet ik je op de monsterrol. Zo kost het mij niets en scheelt het mij het wachtlopen. Je moet je alleen

gedeisd houden tot we vertrekken, anders komen ze je nog van boord halen. Laat je dus niet aan dek zien, ik zal je tijdelijk onderdak bieden in de hut van de commies, want die logeert momenteel aan de wal. Voor onderweg moet je voor de mast een hangmat gaan regelen bij de bootsman.'

We dronken nog een glas om te praten over vroeger totdat ik begon te knikkebollen. Een halfuur later lag ik op kooi in het smalle hutje waar normaal de commies huisde, slapend als een blok, uitgeput door alle hachelijke belevenissen.

Tien dagen later, nadat het schip geladen was met nog een honderdtal Afrikaanse gevangenen uit Fort Elmina, gingen wij 's nachts ankerop, van de kust vrij zeilend bij een zwakke landwind.

...

Zodra de dag aanbrak werd pas duidelijk wat er was aangericht. Het dek zat onder het bloed, her en der staken de splinters omhoog waar een kogel was ingeslagen, en in de verschansing zat een bebloed kapmes vast, zo vast dat we het met twee man moesten lostrekken. Het bloed werd van het dek gewassen en we repareerden zoveel mogelijk wat er kapot was gegaan. Daarna riep de schipper Huibersz en mij bij zich op de kampanje om te overleggen. Het was wel duidelijk dat de aanvallers boekaniers waren geweest, die het volgens De Haan steeds vaker op slavenschepen hadden voorzien en probeerden om met kleine bootjes aan boord te komen en zo een groter schip te bemachtigen. Drie van de vijandelijke doden waren zwarte Afrikanen geweest, volgens de schipper sloten zij zich vaak aan bij de boekaniers als ze werden vrijgelaten uit gekaapte slavenschepen.

Wij hadden zelf drie gewonden, die werden behandeld door de chirurgijn, en een dode, de ongelukkige Pieterzoon. De Haan vroeg mij om de wacht van Pieterzoon te nemen, hijzelf zou mijn wacht overnemen. Desondanks ging de zorg voor onze menselijke lading gewoon door - om acht glazen moesten we wederom met de wacht het slavendek schoonwassen. De arme sloebers onderdeks hadden het drama van de voorgaande nacht meegekregen, ze keken ons met grote schrikogen aan toen ze aan dek werden gelaten.

Die middag lag het schip bijgedraaid voor de begrafenis van Cornelis Pieterzoon, het grootmarszeil bak gezet, de bemanning in een kring om de baar, mutsen af. De zeilmaker had hem keurig ingenaaid in zeildoek, met zoals gebruikelijk een kanonskogel aan zijn voeten en de laatste steek van de zeilnaald door de neus om zeker te zijn dat hij echt dood was. We droegen hem driemaal rond de grote mast en legden het treuri-

ge pakket op een plank bij de verschansing aan stuurboord. De schipper las de begrafenistekst uit de scheepsbijbel. Toen hij klaar was, knikte hij tegen twee mannen die de plank met het lichaam van de overledene optilden en over de verschansing kantelden met een ‘een, twee, drie, in Godsnaam.’

Een plons langs zij en hij zonk naar de diepte.

‘De Heer zij geprezen,’ zei De Haan. ‘Aanbrassen!’

...

In het overvolle achterschip lagen de meesten op hun rug, dag in dag uit. Op zee waren de vrouwen en kinderen niet geketend, maar er was zo weinig ruimte dat ze ternauwernood konden gaan zitten, en staan was uitgesloten. Vrijwel zonder uitzondering waren ze naakt, en omdat het dek maar eenmaal per dag werd schoongespoeld lagen ze vaak in hun eigen vuil, ondanks de beerton naast de opgang naar het dek. Ook de zeeziekte en de slechte voeding speelden hen parten. De stank was niet om te harden, hoewel de bemanning overdag de luiken naar het dek open zette om zoveel mogelijk frisse lucht binnen te laten. ‘s Nachts waren de luiken echter gesloten om te voorkomen dat de mensen aan dek kwamen. Ze waren zo afhankelijk als vee dat moet wachten op het uitmesten van de stal.

Efua lag tussen twee vrouwen in. Een van hen, Esi, was stevig gebouwd en had een opgewekt humeur ondanks hun vreselijke omstandigheden. Zij had een klein jongetje bij zich van een jaar of drie, dat luisterde naar de naam Ebo. Twee andere kinderen had ze moeten achterlaten in haar dorp. Aan de andere kant lag een jong meisje van misschien dertien jaar. Zij heette Abena en was evenals Efua uit haar dorp geroofd en naar Elmina gevoerd. De eerste nacht aan boord had Efua zacht gesnik naast haar gehoord, het tengere lijf waar ze tegenaan gedrukt lag schokte zachtjes.

‘Wat is er?’

‘Ik heb heimwee.’

‘Ik ook.’

‘Ik mis mijn moeder en mijn dorp.’

‘Ik mis mijn geliefde.’

‘De mannen hebben slechte dingen met mij gedaan. Ik heb nog steeds pijn.’

‘Dat is ook met mij gebeurd. Het komt wel goed. Wij vrouwen zijn sterk. Jij ook. We moeten het beste ervan maken.’

...

Op een nacht niet lang daarna klonk geschreeuw aan dek en hoorde Efua de zeilen klapperen. Het grommende geluid van een ankertrors die uit een kluisgat liep, en kort daarop een schok die door het schip voer. Het werd opgetild door een golf en nogmaals met een hevig gekraak ergens bovenop gegooid, waarna het met slagzij stil bleef liggen, terwijl golven tegen de romp sloegen. Aan dek klonken stemmen, gevolgd door gerinkel van de pal van de kaapstander, een geluid dat Efua herkende van het vertrek uit Elmina. Het tempo van de slagen van de pomp nam toe, en ook de tweede pomp in het achterschip werd bemand. Intussen het gebonk van iets zwaars dat aan dek werd versleept.

Dan harde slagen die vanuit het tussendek vooruit leken te komen waar de Calabaarse gevangenen zaten, gevolgd door gekraak en geschreeuw in een taal die Efua niet verstond. Gedraaf van tientallen voeten, gevolgd door schoten van vuurwapens en kreten van pijn. Na een moment keerde de rust weer, gevolgd door hamerslagen op de luiken. Een plons en rumoer langs zij, en na enkele ogenblikken hoorde Efua stemmen buitenboord en het geluid van roeiriemen die zich verwijderden. Kort daarop begon het schip verder te hellen, er kwam water naar binnen en de vrouwen in het achterschip begonnen te gillen.

Aan dek klonken voetstappen en iemand morrelde aan het toegangsluik in het dek boven het achterschip. Efua krabbelde ondanks haar zwakte overeind en klauterde in de pikdonkere ruimte over de anderen heen om met haar vuisten tegen de onderkant van het luik te slaan.

...

Adrianus Munnix, de fiscaal van de kolonie Suriname, was op zijn plantage Oranibo aan de bovenloop van de Comewini, waar hij door zijn opzichter naar toe was geroepen vanwege werkweigering en onrust onder zijn slaven. Met een peloton soldaten was hij er heen gegaan. De oorzaak van de onrust was de opdracht geweest tot het graven van een nieuw afwateringskanaal om een moeras naast de plantage begaanbaar te maken. Het zware graafwerk kwam bovenop het normale werk bij het oogsten en vervoeren van het suikerriet. Zoiets leidde vaker tot ruzie, en in dit geval was een tiental slaven na een woordenwisseling met de opzichter weggelopen, het moeras in

tussen de Comewini en de Cottica, waar zich nederzettingen van de marrons bevonden.

Drie weglopers waren in de omgeving van de plantage weer opgepakt. Munnicx had ze alledrie laten ophangen om een voorbeeld te stellen, waarmee hij vond dat hij nog coulant was opgetreden. Ophanging was een brute, maar snelle dood, en hoewel het vreselijk was om aan te zien was het te verkiezen boven de nog gewelddadiger voorkeuren van sommige van zijn burens. In ieder geval was de orde hersteld, hoewel hij nu minder mankracht had voor het werk op de plantage. Om zijn oordeel kracht bij te zetten, gaf hij de anderen nu opdracht om niet alleen hun eigen werk te doen, maar ook het graafwerk dat de ontbrekende mannen hadden moeten verrichten. Collectief straffen werkte het best, zo redeneerde hij.

Munnicx kon eigenlijk nauwelijks wachten om terug te keren naar het huis op zijn andere plantage vlak buiten Paramaribo, waar zijn slavin wachtte, een mooie creoolse die hij enkele jaren eerder had gekocht. Op Oranibo moest hij zich tevreden stellen met een dienstmeid die misschien wel aardig was om te zien, maar niet de verfijnde maniertjes had van het meisje in Paramaribo. Maar hij wilde nog een weekje blijven om te zien of de rust niet weer zou worden verstoord. Tenslotte maakt het oog van de meester het paard vet.

...

‘Ze hebben de luiken geblokkeerd en de sloep en de boot buitenboord weten te krijgen, terwijl het schip al begon over te hellen. De schipper heeft samen met een matroos het kistje met goud en het logboek uit zijn kajuit weten te halen en een tonnetje drinkwater van het halfdek. Uiteindelijk is iedereen die aan dek verkeerde in de boten gegaan en zijn ze weggevaren.’

‘Zonder zich om de slaven onderdeks te bekommeren?’

Munnicx keek een beetje meewarig. ‘Waarom zouden ze dat doen? Ten eerste zijn het maar slaven, dus niet meer dan lading, en ten tweede was er het risico dat ze weer overweldigd zouden worden. Ik zie het probleem niet.’

‘Is er zelfs niet overwogen om de vrouwen en kinderen mee te nemen?’ Verboom was verbaasd over het gebrek aan compassie dat Munnicx ten toon spreidde.

‘De beschikbare ruimte in de boten was te klein.’

‘Als er sprake was van vloed tijdens de stranding, hadden ze zich met drijvende voorwerpen, vaatjes, luiken, rondhout, in veiligheid kunnen brengen naar het strand. De vloed liep toch de rivier in? Was er geen tijd om vloten te maken?’

‘Daar hebben we niet naar gevraagd.’

‘Dat lijkt mij dan een belangrijke vraag om duidelijkheid in te verkrijgen. Afgezien van de mensenlevens vertegenwoordigen de slaven ook een waarde voor verscheper, de West-Indische Compagnie. Ze hadden misschien kunnen worden gered en verkocht. Mijnheer Coudrie, is er zicht op het aantal verloren gegane slaven?’

‘Dat zou moeten blijken uit de ladinglijsten, maar die zijn verloren gegaan. Het zijn er honderden.’

...

Barbados? Dat beviel mij wel. Barbados was een doorvoerhaven tussen Suriname en Noord-Amerika, allicht dat ik daar een schip naar Paramaribo zou vinden. Om er te komen moest je eerst ver naar het noorden vanwege de eeuwige noordoostenwind, en daarvandaan lag Martinique op de route.

‘¿*Cómo se llama, capitán?* Hoe heet u, schipper?’

‘*Mwèn rele Benoît le Petit. Montez à bord, blanc, pour discuter.*’

Benoît le Petit? Die naam had niet ongelukkiger kunnen zijn gekozen, want hij was meer dan zes voet lang. Ik stapte aan boord, en met zijn kromme Frans en mijn Spaans konden we elkaar met enige moeite verstaan. Hij bleek een stuurman nodig te hebben, en al snel vond ik uit waarom. Mijn voorganger was gedeserteerd nadat hij ruzie had gekregen met Le Petit, die hem daarop met een groot mes had bedreigd en hem zoveel angst had ingeboezemd dat hij was vertrokken. Le Petit vertelde het verhaal met een grote ondeugende grijns op zijn misvormde gezicht. ‘Hij deugde trouwens toch niet, *le salaud*, hij was een stuurman van niets. Ik hoop dat jij beter bent. Hoe lang heb je gevaren als stuurman?’

Ik vertelde hem van mijn reizen naar Indië en Afrika, en dat ik onlangs bij De Haan was afgemonsterd omdat ik via de Bovenwindse Eilanden naar Suriname wilde om mijn vrouw te zoeken.

‘*Chèche fanm?* Je zoekt je vrouw?’

‘*Mi novia.* Mijn geliefde. Ze hebben haar verkocht. Ik ga achter haar aan.’

‘*Une noire? Een zwarte vrouw?*’ Le Petit keek me verbaasd aan, zijn ene oog op mij gericht. Over de lege holte van het andere oog liep een enorm litteken. Hij leek een besluit te nemen. ‘*Alors, ti mwèn fè konfyans, blanc.* Ik heb wel vertrouwen in je, blanke man. Als je mee wilt, ben je welkom.’

...

Hoe raakte u verzeild op *La Hermosita*?’

‘Ik zocht passage van Curaçao naar Suriname en raakte in gesprek met Le Petit, die een stuurman zocht. Barbados is de goede kant op.’

‘Waarom naar Suriname?’

‘Ik had in Elmina een relatie met een vrouw, die andermans slavin was. Ze hebben haar voor straf vier maanden geleden op een schip naar Suriname gezet. Ik moest vluchten en kon aan boord komen bij een bevriende schipper die naar Curaçao voer. Ik wil haar gaan zoeken en proberen haar vrij te krijgen.’

Dias ging rechtop zitten. ‘Vier maanden geleden? Hoe heet dat schip?’

‘*De Middelburg.*’

Ontzetting tekende zijn gezicht. ‘*De Middelburg?* U weet het dus nog niet? Die is vergaan voor de kust van Suriname. Alleen een deel van de bemanning heeft zich kunnen redden. Alle gevangenen aan boord zijn verdronken, een vreselijke ramp, ik hoorde het vorige week.’

Ik voelde het bloed uit mijn gezicht wegtrekken. ‘Verdronken?’ stamelde ik.

Dias keek mij doordringend aan, stond op, opende de deur en riep: ‘*Susana, tráenos el Kill-Devil y dos vases, por favór.*’

...

We werden onderbroken door geschreeuw op de binnenplaats. Verboom sprong op, greep zijn sabel en een pistool en rende naar beneden. Ik volgde hem en zag dat de binnenplaats verlaten was. Door de poort heen zagen we een oploop aan de overzijde van het plein, onder de tamarindebomen. We stormden de poort uit naar een groep militairen bij de ambtswoning van de gouverneur, die woedend naar buiten kwam. Verboom mengde zich in het gewoel en zei iets tegen Van Sommelsdijck, die hem echter ruw opzij duwde en begon uit te varen tegen de menigte. Plotseling klonk een

fusillade van musketschoten, de gouverneur stortte ter aarde en toen ik Verboom terugzag, zat hij bloedend op de grond, het gezicht asgrauw.

Het dronken rapalje stooft uit elkaar, een aantal zocht een goed heenkomen tussen de houten krotten waaruit het grootste deel van Paramaribo bestond, en sommigen trokken zich terug in het fort, waarvan de poort werd gesloten en gebarricadeerd. Ik onderzocht de gouverneur, die morsdood bleek te zijn. Zijn indiaanse bijzit kwam jammerend naar buiten en gooide zich op het bebloede stoffelijk overschot, terwijl ik mij bekommerde om Verboom. De arme kerel was in zijn lijf geraakt en kon nauwelijks een woord uitbrengen. Er kwamen meer mensen op het tumult af en ik vroeg enkelen van hen om draagbaren te maken waarmee de gewonde commandeur en het lichaam van Van Sommelsdijck het huis in konden worden gebracht. Ik gaf een van de bedienden opdracht om iemand van de Raad van Politie te waarschuwen. Na een halfuur kwam hij terug met een man die zich voorstelde als Munnix, de fiscaal. Ik had al direct geen hoge pet op van de fiscaal, hij leek mij een zelfingenomen kerel en deed nogal uit de hoogte. Ze wisten de bestuurders in de kolonie wel uit te kiezen.

...

Valkenburg's ogen volgden haar. 'Dat is Anna, de onechte dochter van opzichter Boudou van 's Lands Welvaren, hier niet ver vandaan. Ik heb haar onlangs van hem gewonnen tijdens het kaartspel. Knap meisje, vindt u niet?'

Het meisje was inderdaad niet onknap, maar had hij het kind gewonnen bij een spelletje kaarten? Ik kon mijn oren niet geloven.

Het gesprek nam een andere wending, over de prijs van suiker en het vervoer overzee. Hij vroeg mij belangstellend naar de belading van een schip met koloniale producten en de reisduur. Toen liet hij zich ontvallen, dat de plantage nauwelijks winstgevend was.

'Is dat normaal voor plantages in de kolonie? U lijkt hier goed te leven,' zei ik.

'Het dagelijks leven is niet zo duur, maar ik denk dat drie van de vier planters hier grote schulden hebben. We kunnen de zaak nauwelijks draaiend houden. Een van de oorzaken is de sterfte onder de slaven, waardoor we continu nieuwe werkkrachten nodig hebben. Het land is hier niet gezond en zelfs sterke jonge Afrikanen hebben grote kans om binnen enkele jaren ten onder te gaan aan het zware werk en tropische koorts.'

'Hoe betaalt u dan de aangevoerde slaven?'

‘Meestal met een bepaald gewicht aan suiker per stuk, of met een wissel op toekomstige productie.’

...

Tegen het vallen van de avond kwamen de veldslaven terug uit van hun werk onder leiding van de basja's en de blankofficier. Deze bracht met de hoed in de hand rapport uit over de werkzaamheden. Daarna werd de slaven een kroes 'dram' geserveerd, naar ik later begreep rum verdund met suikerwater. De blankofficier kreeg een glaasje brandewijn, waarna hij zich terugtrok in zijn huisje bij de suikermolen.

Het avondeten werd opgediend door een reeks bedienden, waaronder Anna, het dienstertje waar Valkenburg mij eerder die dag op gewezen had. Na het eten werden zelfs onze pijpen voor ons gestopt en aangestoken en eerlijk gezegd ging de onderdanigheid waarmee wij werden aangesproken mij de keel uit hangen, maar uit beleefdheid zei ik er niets van. Terwijl ons nog een glas brandewijn werd ingeschonken door Anna, zag ik hem een blik met haar wisselen en haar een paar woorden toefluisteren, waarop zij de ogen neersloeg en de kamer verliet.

Later trok ik mij in het nachtelijk duister terug in een hangmat in de kamer op de eerste verdieping, die mij ter beschikking was gesteld. Het was er warm en een paar motten fladderden om het nachtkarsje heen, hun onafwendbaar einde tegemoet. Ik was zeer vermoeid van de reis en viel snel in slaap ondanks de hitte en het aanhoudende gezoem van de muggen om mijn oren.

De volgende ochtend was ik vroeg wakker door het lawaai van de kikkers en brulapen in het bos naast de plantage. De hitte was afgenomen en de ochtend was opvallend koel. Het nachtkarsje was uitgebrand en ik hoorde al beweging in het huis, gerammel van potten en pannen. Ik waste mij met water uit de lampetkan en kleepte mij aan.

Toen ik de deur open deed, zag ik in het schemerdonker een beweging op de gang. Anna, die ons de avond tevoren aan tafel had bediend, kwam stilletjes uit de deur van het slaapvertrek van Valkenburg. Ze zag mij, wendde haar ogen af en glipte snel naar beneden, de trap af. Ik stapte naar buiten op de galerij, die rond driekwart van het huis liep. Daarvoor had zich in de ochtendschemering een donkere menigte verzameld: de veldslaven, die kennelijk wachtten op het verschijnen van de meester. Terzijde stonden de drie basja's, de zwarte opzichters, ieder uitgerust met een zweep en een kapmes. Op de galerij was een ontbijttafel gedekt voor twee.

Even later verscheen Valkenburg, gekleed in een linnen broek en wambuis. Hij groette mij vriendelijk en nodigde mij aan de ontbijttafel. Ik bekeek hem nu met andere ogen. Hoeveel onechte kinderen zouden er al van hem geboren zijn op de plantage, als hij elke nacht een jong meisje zoals Anna verplichtte om met hem het bed te delen? Ze hadden niet eens het recht om te weigeren. In Elmina had ik die verderfelijke gewoonte ook al gezien, en ook Efua had er last van gehad omdat Ortiz haar lastigviel. In de Republiek zou zo iemand worden aangeklaagd voor onzedelijkheid, maar hier golden blijkbaar andere regels.

...